

Закордонний досвід оцінки фінансової стійкості банків

Розглянуто та проаналізовано закордонний практичний досвід ранньої діагностики банківської сфери та методи оцінки фінансової стійкості банківських установ. Також подано рекомендації щодо застосування та дієвості даних методів у сучасній банківській практиці України.

Ключові слова: рання діагностика банківської сфери, система оцінки фінансової стійкості банків, рейтингові системи, коефіцієнтний аналіз.

Останнім часом усе більше приділяється увага ранній діагностиці у банківській сфері, що допомагає виявити проблеми в даній сфері на початковій стадії та дає можливість заздалегідь вжити заходів щодо недопущення розвитку кризи. Проте, незважаючи на існуючі загальні тенденції, правила моніторингу та оцінки фінансової стійкості банківських установ, що використовуються у різних країнах, відрізняються один від одного залежно від особливості історичного розвитку, структури і ступеню відкритості інформації банківської сфери, числа, розміру і концентрації банківських установ тощо. Тому досить актуальним є вивчення зарубіжного практичного досвіду, накопиченого у даній сфері, що може допомогти розвитку аналогічних методик в Україні.

Питання, що стосуються методик оцінки фінансової стійкості банків та ранньої діагностики банківського сектора, знаходять широке відображення у публікаціях вітчизняних та зарубіжних учених та економістів, зокрема у працях П. С. Роуза, Г. Є. Ходачник, В. Севриновського, І. Шумила, Н. Шелудько, В. Міщенко, Р. Лисенко, У. Грудзевич, О. Крухмалю, І. Фоміна та ін.

Метою дослідження є аналіз світового практичного досвіду методик оцінки фінансової стійкості банківських установ на різних стадіях, особливостей їхнього застосування та дієвості у сучасній банківській практиці України.

Спираючись на класифікацію, розроблену спеціалістами Банку міжнародних угод, розглянемо основні підходи щодо організації банківського моніторингу, які отримали в останні десятиліття найбільше розповсюдження в країнах з розвиненими кредитно-фінансовими відносинами [1]. Дані методи розраховані на різні форми аналізу діяльності банку (табл. 1). Від вибору певного підходу багато в чому залежить точність оцінки, особливо тоді, коли аналітику доступна обмежена та частково недостовірна інформація.

Розглянемо та проаналізуємо кожен із даних методів.

Рейтингові системи оцінки банків

Спочатку з'явилися методики оцінки, що проводились на місцях. Ця перевірка дає можливість краще оцінити такі характеристики, як здібності менеджменту і процедури внутрішнього контролю, які у звітності можуть відобразитися не повністю.

Проте останнім часом частіше використовуються дистанційний аналіз, результати якого опираються винятково на дані, що опубліковані в офіційних виданнях. За його допомогою можна оцінювати стан банку на основі останньої інформації, заощаджувати витрати, пов'язані з порушенням роботи банку, забезпечити цільовий характер перевірок на місцях [2].

Ї ³аої ае аї і ðааї ³ао³; ñеñоаї і о³ї ее ðеçеёо ³ ðаї і уї аї і і і ааааааї і у

Ї ³аої ае	Ї ñі аеёаї ñо³ аї ае³çо					
	Ї о³ї еа ³ñі о³ ÷ї аї о³ї аї ñі аї аї ñоаї о	Ї ðї аї і çоааї і у і аеаоої уї аї о³ї аї ñі аї аї ñоаї о	Ї о³ї еа ç аеёї ðеñоаї і уї е³уе³ñі і аї аї ае³çо³ ñоаеёñоё ÷ї ео і ої оааоо	Аеёї ðеñоаї і у уе³ñі ео і о³ї і е	Ñї аоёо³ ÷ї а ої еоñоааї і у і а еаоааї о³р ðеçеёо	Çа³уçї е ç ої ðї аеуї еї е аео³уї е ії ааї е³аñуеї і о і ааеуао
Ðаеёеї ае:						
- і а і ³ñоуё	***	*	*	***	*	***
- аеñоаї о³еї ³	***	*	**	**	**	*
Êї ао³о³ої ої ее аї ае³ç³ аї ае³ç і аї і ð³аї ео адої	***	*	***	*	**	*
Êї і і еаеñї³ і о³ї ее ааї е³аñуеї аї ðеçеёо	***	**	**	**	***	***
Ñоаеёñоё ÷ї³ і і аае³	**	***	***	*	**	*

Ї ðеї ³оаа: * – і çуеа çї а÷оу ³ñоу; ** – ñааааї у çї а÷оу ³ñоу; *** – аеñї еа çї а÷оу ³ñоу.

Çа ааї еї е: [1]

Присвоєння рейтингу ґрунтується на суб'єктивній оцінці різних аспектів функціонування банку перевіряючим. Хоча оцінки визначаються на основі заздалегідь установлених показників, вони не є жорсткими і дозволяють контролеру враховувати інші фактори, які на його думку притаманні даному банку. Про результати перевірки та присвоєний рейтинг може дізнатися тільки керівництво банку; публічному розголошенню результати оцінки не підлягають.

Основною відмінністю, притаманна для методики визначення банківських рейтингів, є наявність ряду компонентів, отриманих експертним шляхом. На основі цих компонентів присвоюється рейтинг, що є показником надійності банку.

Прикладом оцінки на місцях є найбільш відома у світі *рейтингова система CAMELS* (С – достатність капіталу, А – якість активів, М – фактори управління, Е – доходи, L – ліквідність, S – чутливість до ринкового ризику). Дана рейтингова система використовується американськими організаціями, що здійснюють нагляд за банками.

Однією з найбільш розвинених систем дистанційного моніторингу фінансової стійкості банківської системи є заснована *Банком Італії* у 1993 р. методика *PATROL*, яка, окрім визначення її поточного стану, також імітує вплив таких зовнішніх шоків, як несподіваний відплив депозитів, зростання питомої ваги протермінованої заборгованості клієнтів [3, с. 50], що дає можливість перевірити поведінку у банку в таких ситуаціях та перспективи подальшого його функціонування.

Основним джерелом інформації тут виступає регламентована звітність банків, на основі якої розраховуються п'ять компонентів: достатність капіталу, прибутковість, якість кредитів, організація, ліквідність [1].

Іншим прикладом дистанційного аналізу фінансової стійкості банку є *французька рейтингова система ORAP* (Organization and Reinforcement of Prevention Action), яка використовує базу даних Банку Франції і банківської комісії, результати інспекцій банків, дані зовнішніх аудиторів, інших наглядових органів Франції та інформацію, доступну за взаємною згодою з контрольними органами інших європейських держав [2]. В даній системі розраховується 14 показників, які поділяються на п'ять груп: пруденційні коефіцієнти (капітал, ліквідність та ін.), балансова і позабалансова діяльність (якість активів та позики), ринковий ризик, доходи, якісні критерії (тримачі акцій, управління і внутрішній контроль) [1].

Отже, з вищесказаного можна зробити висновок, що дистанційний моніторинг як провідний метод діагностики недостатньо ефективний. Точність даних банківської звітності залежить від регулярності та повноти перевірок, а оптимальні результати досягаються при застосуванні обох методів. Крім того, рейтингові системи оцінюють теперішній стан банківської галузі, щоб виявити проблемні банки, та використовують дані, отримані на конкретний період часу.

Системи коефіцієнтного аналізу та аналізу однорідних груп

Оскільки більша частина рейтингів складається з використанням конкретної сукупності співвідношень між агрегованими статтями банківської звітності (коефіцієнтів), очевидно, що аналітик, який зацікавлений в отриманні більш детальних відомостей про банк або бажає зрозуміти, чим зумовлено ця чи інша зміна банківського рейтингу, застосовуватиме більш детальний аналіз даних співвідношення. Цей процес називається коефіцієнтним аналізом [1].

Інформація для даного аналізу надходить в основному із даних, що перебувають у контрольних органів, та річної звітності. Для кожного коефіцієнта встановлюється певний діапазон значень, перевищення якого є тривожним сигналом. Такі системи дозволяють швидко визначити відхилення у діяльності того чи іншого банку, вказуючи напрямок для детальнішого аналізу на місцях або перегляду встановленого ліміту. Для того щоб коефіцієнт максимально повно відображав реальний стан установи, необхідно систематично проводити дослідження зв'язку між ними.

Однією з найбільш розвинених систем коефіцієнтного аналізу є *система ВА-KIS* (BAKred Information System), яка використовується *Центральним банком Німеччини* з 1997 р. Ця система включає в себе 47 коефіцієнтів, 19 з яких належать до кредитного ризику (в т. ч. коефіцієнт платоспроможності), 16 – до ринкових ризиків, 2 – до ризиків ліквідності і 10 зв'язані з прибутковістю банківських операцій. Всім цим коефіцієнтам присвоєні однакові вагові коефіцієнти значущості [1].

Також досить цікавий досвід Нідерландів, де для того, щоб визначити надійність фінансових установ, вивчають не тільки показники, що характеризують діяльність банківської установи, а й макроекономічні індикатори, що впливають на розвиток банківської системи в цілому (ріст ВВП і промислового виробництва, курс євро/долар, рівень безробіття, показник кількості банкрутств протягом року та ін.).

Проте виникає суттєва проблема щодо коефіцієнтного аналізу, яка полягає в тому, що у банків з різною спеціалізацією та індивідуальною специфікою діапазони значень багатьох коефіцієнтів будуть суттєво різнитися, у зв'язку з тим, що результати такого аналізу щодо всієї сукупності банків будуть недостатньо точними. Для вирішення цієї проблеми використовують метод поділу банків на

однорідні групи на основі одного або декількох критеріїв. Серед них найбільш відомі: розмір активів, сегмент банківської індустрії (для прикладу: ощадні, вітчизняні, іноземні банки), регіональне положення (при складанні міжнародних банківських рейтингів значну роль відіграє рейтинг країни) [1].

Груповий аналіз ґрунтується на фінансових коефіцієнтах для групи банків. Для кожної групи визначають оптимальне значення коефіцієнта. Складання груп у такій системі відбувається залежно від розміру активів (наприклад, малі та великі банки) або від специфічного сегмента ринку (місцеві, іноземні, ощадні банки). Деякі системи дозволяють формувати спеціальні групи для порівняння (наприклад, банки конкретного регіону або напряму бізнесу). Всередині кожної групи або виділяють найслабші порівняно із середніми значеннями банки, або показники сортуються від найкращих до найгірших і проводиться ранжування банків [2]. Недоліком даного виду аналізу є те, що результати можуть не враховувати загального погіршення кон'юнктури для системи в цілому або групи банків.

Системи комплексної оцінки банківського ризику

Для отримання детальної та всебічної оцінки фінансової установи необхідний комплексний аналіз діяльності всіх підрозділів банку. Цей метод оцінки досить капіталомісткий, потребує великих затрат часу та об'єднує в собі аналіз ієрархічної структури банківської установи, дослідження ризиків, які пов'язані з окремими підрозділами, та поетапну діяльність на основі надійності рівня банку в цілому. У зв'язку із складністю даної системи періодичність її проведення зазвичай призначається індивідуально для кожного банку залежно від результатів попереднього аналізу, який був проведений у даній установі, або від результатів, отриманих менш дорогими методами оцінки надійності банківської установи.

На даний час подібні системи використовуються органами державного нагляду Великобританії та Нідерландів. Наприклад, оцінка банку за системою *RAST* (Risk Analysis Support Tool), що використовується в Нідерландах із 1999 р., складається з чотирьох етапів:

- загальний опис та фінансовий аналіз організації, на основі наявної звітності та результатів останніх перевірок на місцях;
- розподіл організації на великі управлінські підрозділи та види їх діяльності;
- оцінка ризиків і управління окремими підрозділами (розглядаються три категорії управління: внутрішній контроль, організація, менеджмент, а також дев'ять категорій ризику: кредитний, ціновий, процентний, валютний, операційний, стратегічний, ризик ліквідності, ІТ-ризик, ризик репутації, цілісності та правового статусу. Значення кожної категорії для кінцевого інтегрального показника визначається відповідно до затвердженої матриці ваг;
- агрегування показників та складання звітності (при цьому окремим підрозділам присвоюються вагові коефіцієнти на основі їх частки в загальному бюджеті організації) [1].

Комплексний метод дає можливість оцінити кількісні та якісні фактори ризику. Для отримання всебічної інформації щодо стану діяльності банку потрібна співпраця із національними та міжнародними наглядовими органами (наприклад, наглядові органи Великобританії спеціально запитують таку інформацію для запобігання додатковим витратам на самостійну перевірку). Наглядовий орган може не повідомляти про присвоєння балів, але загальні тенденції розвитку установи та великі ризики обговорюються із керівництвом банку.

На перевірку банку витрачається більше ресурсів та часу, але система є зручною за рахунок універсальності та високої ефективності. Такі системи є найбільш прийнятними для оцінки фінансової стійкості великих багатofilійних національних та міжнародних банків і банківських груп, що відіграють значну роль в економіці країни.

Статистичні моделі

Розглянуті нами раніше методики дають можливість побачити існуючий стан банківської установи через аналіз його діяльності та регламентованої звітності, але не показують стану банку в майбутньому, що могло б попереджувати його критичні ситуації. Маючи таку інформацію, можна оперативнo вжити заходів для покращення ситуації або запобігти можливим втратам у зв'язку із зниженням надійності банку. Для цього потрібно будувати складні економіко-математичні моделі на основі інструментів сучасної статистики, які здатні не тільки оцінити рівень надійності банку, але й вирахувати, скільки часу залишилось до очікуваного ризику.

Прикладом прогнозування вірогідності банкрутства банківських організацій у майбутньому є *французька система SAABA* (Support System of Banking Analysis). Присвоєння рейтингу за результатами дистанційного моніторингу ґрунтується на аналізі наглядової та іншої доступної контрольним органам інформації, також враховуються звіти про перевірки на місці [3, с. 6]. SAABA складається із трьох діагностичних модулів:

I модуль – кількісного аналізу, визначається на основі банківської звітності та інших відомостей, що зберігаються в базах даних комісії. Даний модуль досліджує кредитний портфель банку та визначає ризик неповернення частини заборгованості. За його допомогою оцінюються очікувані втрати впродовж найближчих трьох років. Якщо при таких втратах норматив достатності капіталу продовжує утримуватись, то такий банк вважається надійним [1].

II модуль – спрямований на визначення поточного фінансового стану власників банку, у т. ч. їх спроможності підтримати банк у випадку виникнення фінансових проблем [3, с. 6].

III модуль – діагностує якість управління банком, стан внутрішнього контролю та ліквідність на основі рейтингових даних, результатів перевірок на місцях та відомостей про ринки. На базі отриманої інформації трьох модулів система визначає фінансовий стан, у т. ч. дає оцінку його надійності за п'ятибальною шкалою.

Недоліками в даних моделях є те, що в них не враховується можливість шахрайства та фінансових порушень; недостатнім є облік якісних факторів розвитку банку.

Існують дві суттєві відмінності між статистичними моделями та системами, які ми розглянули:

По-перше, увага концентрується на виявленні ризиків, які, очевидно, призведуть до погіршення стану в майбутньому. А статистичні моделі намагаються виявити ризиковані банки до настання кризи чи банкрутства, і тому вони багато в чому відрізняються від інших систем.

По-друге, моделі використовують кількісні методи для виявлення причинних зв'язків між показниками і такими їх наслідками, як нестійкість, криза та банкрутство або виживання. Наявність та вплив різних факторів тестуються для кожного із варіантів. Виробляються кількісні визначники причинно-наслідкового

зв'язку, а статистичні висновки використовуються як інструкція до виявлення суті та характеристик цих зв'язків. Отримані дані пізніше використовуються для прогнозування майбутніх подій зі схожими характеристиками [2].

Упродовж останніх років у всіх розвинених країнах значну увагу було приділено питанням вивчення та впровадження інструментів і методів оцінки фінансового стану, рівня надійності банківських установ. Також розроблено та вдосконалено методи, які допомагають своєчасно виявити можливі ризики і таким чином запобігти фінансовим кризам як у даний час, так і в майбутньому.

Отже, розвиток таких сучасних систем є не тільки важливим для потенційних клієнтів і самих фінансових установ, що зацікавлені в ранній діагностиці можливих проблем, але й для самих органів банківського нагляду. Банківському сектору України значну увагу слід приділити макроекономічним показникам, враховуючи вплив окремих банків на загальний стан даної галузі, контролю за безпечним та виваженим веденням діяльності кожним банком. Також для української банківської системи важливим питанням є розробка комплексної методики рейтингування та оцінки фінансової стійкості банків, яка б відповідала світовим стандартам.

Список використаних джерел

1. Ходачник Г. Е. Зарубежный опыт диагностики кризисного состояния в банковской сфере / Г. Е. Ходачник // Менеджмент в России и за рубежом. – 2001. – № 4. – Веб-ресурс : www.cfin.ru/press/management/2001-4/07/.
2. Севриновский В. Развитие систем банковского мониторинга: анализируя мировой опыт / В. Севриновский // www.hedging.ru/publication/337.
3. Шумило І. Теоретичні і практичні аспекти аналізу стану фінансової системи економіки / І. Шумило, В. Міщенко, Р. Лисенко // Вісник НБУ. – 2006. – №3. – С. 6–11.
4. Попов Д. Д. Попов, Р.Лисенко Вісник НБУ. – 2005. – №4. – С. 48–51.

Микитчин І. І. Иностранный опыт оценки финансовой устойчивости банков.

Рассматриваются и анализируются иностранный практический опыт ранней диагностики банковской сферы и методы оценки финансовой устойчивости банковских учреждений. Представлены рекомендации по использованию данных методов в современной банковской практике Украины.

Ключевые слова: ранняя диагностика банковской сферы, система оценки финансовой устойчивости банков, рейтинговая система, коэффициентный анализ.

Mykytchyn I. I. Foreign Experience of Estimation of Financial Stability of Banks

Foreign practical experience of early diagnostics of bank sphere and methods of estimation of financial stability of bank institutions are examined and analyzed. Also recommendations are given to the use of these methods in modern banking practice of Ukraine.

Key words: early diagnostic of banking sphere, the system of estimation of financial stability of banks, the rating system, the coefficient analysis.

Надійшло 19.08.2008 р.